

Verslag Noordelijke Onderwijsconferentie 2021

Donderdag 25 november 2021, De Nieuwe Buitensociëteit te Zwolle

De beschermende muur als verhullende metafoor?

Een nadere analyse van muren en grenzen in ons geopolitieke landschap

Op donderdagmiddag 25 november organiseerden de Atlantische Commissie, NHL-Stenden Hogeschool en de Christelijke Hogeschool Windesheim de Noordelijke Onderwijsconferentie in de Nieuwe Buitensociëteit in Zwolle. Tijdens deze editie van de jaarlijkse conferentie was het overkoepelende thema grenzen en muren. De sprekers boden verschillende perspectieven op het thema. Zo werd het onderwerp benaderd vanuit een geopolitieke, geografische, technologische en historische invalshoek.

Dagvoorzitter en bestuurslid van de Atlantische Onderwijscommissie Nelleke van der Vlist-Van Zanten opent voor ruim 100 publieksleden de conferentie rond 1 uur. Ze introduceert het thema als een belangrijk en terugkerend onderwerp in de geschiedenis. Zo refereert ze aan de Chinese muur, de muur van Hadrianus, en de Vredesmuren van Belfast. Ook haalt ze een voorbeeld aan dat haar goed is bijgebleven, en citeert ze de vereeuwigde woorden: “Mr. Gorbachev, tear down this wall!”

Grenzen en muren zijn dus terug te vinden door de gehele menselijke geschiedenis. Toch veranderd ons beeld van grenzen. Dit wordt toegelicht door promovendus aan de Radboud Universiteit Neta-Paulina Wagner. Als openingspreker focuste ze in haar presentatie op de betekenis en functie van grenzen in het internationale politieke systeem. In haar opening betoogt ze dat grenzen niet statisch zijn, maar juist constant in verandering. De wereldkaart is daarom net zo dynamisch als de samenleving zelf. Desondanks domineert het idee van natiestaten — en dus het belang van grenzen — ons wereldbeeld. Wagner beschreef grenzen in de politieke geografie daarom als ‘denkbeeldig’: de betekenis die wij aan grenzen geven heeft enorme implicaties voor de functie en symbolische waarde van grenzen. Ze pleit er daarom voor om het te hebben over het proces van ‘begrenzen’ en dus niet over een ‘grens’ als een onveranderlijke entiteit.

Vervolgens behandelde Wagner het voorbeeld van de Palestijns-Israëlische kwestie, waar het muren en grenzen samen komen, in het bijzonder in de vorm van de Israëlische Westoeverbarrière. Vanwege haar veldwerkervaring in dit gebied, kon Wagner hier haar theoretische bevindingen combineren met de praktijk. Waar voor sommigen een grens simpelweg een lijn op een kaart is, laat de Palestijnse-Israëlische kwestie zien dat grenzen ingrijpende gevolgen

kunnen hebben voor het dagelijkse leven van mensen. Bovendien laat de kwestie zien dat wat voor sommigen een grens is, dat voor anderen niet zo hoeft te zijn. Wagner geeft de docenten en studenten daarom tot slot mee dat de kaarten en grenzen die docenten in het klaslokaal laten zien, daarom een belangrijk effect hebben op de manier waarop we de wereld zien.

Na een korte introductie van de dagvoorzitter, was het vervolgens de beurt aan de tweede spreker van de dag: Jeroen Doomernik, universitair hoofddocent aan de Universiteit van Amsterdam. Hij specialiseert zich in de gevolgen van wereldwijde migratie en het Nederlandse en Europese immigratiebeleid. In zijn voordracht behandelde hij de migratiegeschiedenis van Nederland van 1945 tot nu. Hij begon met het voorstellen van een alternatieve titel voor zijn presentatie: 'van de regen in de drup'. Volgens Doomernik is de Nederlandse overheid er namelijk toe geneigd te denken dat ze meer grip op migratie heeft, terwijl dit vooral symbolisch is. Eén van de grootste tegenstrijdigheden in het Nederlandse en Europese immigratiebeleid is, volgens Doomernik, het rijmen van het volgen van internationale asielwetten met de ambitie om migratie te reguleren. Doomernik omschrijft deze vorm van migratiebeleid dan ook als 'georganiseerde hypocrisie'.

Tijdens het bespreken van het Nederlandse migratiebeleid door de decennia heen, laat Doomernik zien dat de migratiestroom in de jaren '10 past in een rijtje van meerdere migratiecrises in de afgelopen decennia. Wat volgens Doomernik vaak vergeten wordt is dat zowel Nederland als Europa in de jaren '90 kampten met een migratiecrisis, met name vanwege vluchtelingen uit Joegoslavië en Oost-West migratie na de Koude oorlog. Het aantal asielaanvragen was in deze periode zelfs hoger dan in de jaren '10. Doomernik komt aan het einde van zijn presentatie nog één keer terug op de 'georganiseerde hypocrisie' van het Europese migratiebeleid door de recente ontwikkelingen aan de grens tussen Polen en Wit-Rusland aan te halen. Volgens Doomernik laat deze crisis eens te meer zien dat het Europese immigratiebeleid waarbij het zich aan internationale en Europese asielwetten houdt, niet meer bestaat.

De eerste twee sprekers van de dag namen vervolgens plaats op het podium om deel te nemen aan de paneldiscussie. Vanuit het publiek kwamen met name vragen over veranderingen en oplossingen van het problemen met betrekking tot grenzen en migratie. Doomernik merkt op dat wij het onszelf misschien wel veel te moeilijk maken met het huidige immigratiebeleid en grenscontroles. Hij stelt voor om na te denken over visa-vrij verkeer, zoals dat ook binnen de Europese Unie geldt. Het gebrek aan grenscontroles leidt in Europa ook niet tot extreme migratiestromen. Wagner voegt toe dat er ook een bepaalde 'arrogantie' schuilt achter het idee dat bij open grenzen alle migranten naar Europa of Nederland zouden willen komen. Ze benadrukt dat migreren een ingrijpende en levensveranderlijke keuze is, die je niet van de één op de andere dag maakt.

Tot slot wordt er vanuit het publiek nog een vraag gesteld over de manier van onderwijzen over de thema's die Wagner aanstipte. Moet er bijvoorbeeld een internationale standaard komen voor kaarten en grenzen in het onderwijs? Wagner antwoordt dat dit, gezien de politieke gevoeligheden, onmogelijk is. Wel benadrukt ze het belang van bewustwording over de invloed van cartografie op het wereldbeeld van docenten en studenten. Staat Taiwan bijvoorbeeld op de kaart die je onderwijst, of Kosovo? Bewustwording over het feit dat dit gevolgen heeft voor de manier waarop wij de wereld zien is al een belangrijke eerste stap.

Na een korte pauze hervatte prof. dr. Jaap Verheul de conferentie. Hij is onder andere universitair docent cultuurgeschiedenis van de Verenigde Staten aan de Universiteit Utrecht, en behandelde in zijn sessie de Amerikaanse obsessie met grenzen en frontiers. Dit onderwerp deelt hij op in drie delen: de westwaartse expansie, de Mason-Dixon lijn, en Amerika's onzichtbare grenzen.

Volgens Verheul zijn de Verenigde Staten zijn al sinds hun vroegste begin gedefinieerd door grenzen. Nadat ze onafhankelijk werden, zouden de dertien staten vaststellen welk grondgebied zij zouden regeren. In deze periode zijn de Amerikanen overtuigd van de *Virgin Land* mythe, het idee dat het gebied ten westen van de dertien onafhankelijke staten onontgonnen is. In 1787 komt de federale overheid met de *Northwest Ordinance*, een overheidsmechanisme dat “vrij land” in het westen tot *territories* verklaart. Deze gebieden konden, wanneer ze een groot genoeg inwoneraantal telden, tot staat worden omgedoopt. Jaap Verheul stelt dat de frontier in de negentiende zo naar het westen trok. Deze uitbreiding beruiste op het *Manifest Destiny* concept: de VS zou beschaving brengen aan de inheemse bevolking van het Amerikaanse continent. In de werkelijkheid leidde de expansie tot grootschalige genocide op de inboorlingen, wat gerechtvaardigd werd door de mythe van *The Vanishing Americans*. Men was ervan overtuigd dat de “Indianen” al tot uitsterving gedoemd waren. Verheul vermeldt dat de verschuivende frontier volgens de *Turner Thesis* het Amerikaanse karakter door de loop van de geschiedenis heeft veranderd.

De volgende verdelende grens is de Mason-Dixon lijn, die tussen Pennsylvania en Maryland loopt. Deze lijn, en het verlengde ervan, krijgt in de context van de Amerikaanse burgeroorlog een nieuwe betekenis: het verdeelt de noordelijke en zuidelijke staten, vrije staten en slaven staten. Ook na de burgeroorlog blijft de *Confederate Flag* nog wapperen ten zuiden van de Mason-Dixon lijn.

Tot slot benadrukt Verheul hoe de geschiedenis, de westwaartse expansie en de Mason-Dixon lijn Amerika schijnbaar in elf gebieden verdeelt, aangegeven door onzichtbare grenzen. Deze verdeling is uit te wijzen in het Amerikaans stemgedrag, en geeft een duidelijk beeld van de hedendaagse polarisatie.

Hierna neemt slotspreker Paul Verhagen het woord. Hij is expert op het gebied van technologische onderwerpen zoals kunstmatige intelligentie (KI) bij het The Hague Centre for Strategic Studies, en richt zijn sessie op digitale grenzen. Binnen de vierde technologische revolutie, waar wij ons nu in bevinden, worden deze moeilijk in kaart te brengen grenzen van steeds groter belang.

Verhagen neemt nieuwe grootmacht China als voorbeeld om begrenzing binnen nieuwe technologische domeinen aan te kaarten. China is namelijk voorloper in veel moderne technologische innovaties, en zet dus de standard. Hierin is het internet een voorbeeld. De Chinese overheid is niet onbekend met censuur, en ook op het internet wordt censuur toegepast. Al vroeg kende China het *Golden Shield*, of de *Great Firewall*, waarmee onwenselijke informatie op het internet uit de maatschappij kon worden gehouden. Verhagen benadrukt dat dit tot op zekere hoogte nodig is, en ook wordt toegepast in landen als Nederland.

Dan is de vraag hoe we grenzen kunnen stellen aan nog nieuwere technologieën zoals KI. Een belangrijke factor bij KI-leerprocessen, is dat deze beruiste op menselijke data. Hieruit volgt de vraag: moeten we het menselijk gedrag klakkeloos overdragen aan KI, of moet dit gedrag worden opgeschoond? In het Westen worden dit soort vraagstukken vanuit morele overwegingen bekeken, terwijl in China de nadruk ligt op politieke overwegingen. Steeds meer krijgen we met dergelijke vraagstukken te maken. We blijven innoveren, waardoor nieuwe technologieën ingewikkelder worden. Toch eindigt Verhagen op een positieve noot. Volgens hem kan de EU haar regelgeving machten succesvol inzetten om grenzen te stellen in ingewikkelde technologische domeinen als KI.

Vervolgens opent de dagvoorzitter de paneldiscussie. De discussie wordt gedomineerd door vragen over de voor- en nadelen van KI en andere technologieën. Één vraag uit het publiek, over de mogelijkheid van de VS en de EU om grote techbedrijven op het matje te roepen, zorgt voor enige discussie tussen de twee sprekers. Verhagen is ervan overtuigd dat de Europarlementariërs technocratisch zijn, en minder gevoelig voor lobby praktijken. Bovendien is de EU in het voordeel, omdat de bedrijven die de EU tackelt niet van eigen grond komen. Verheul meent dat de

Amerikanen niet moeten worden onderschat. Het beeld van onwetende leden van het Amerikaans Congres kan men overtuigen van onvermogen binnen de VS. Toch is de Amerikaanse overheid bijzonder goed als het gaat om bijvoorbeeld het opbreken van monopolies.

Ook binnen het onderwijs moet er plaats zijn voor technologische thema's als mediawijsheid, vinden Verheul en Verhagen. Na een vraag over de verhouding tussen burger en overheid op het gebied van data-eigenaarschap zijn beide het eens dat onderwijs een belangrijke rol kan spelen. Door de volgende generaties voldoende in te lichten over de macht van data, kunnen er initiatieven ontstaan zoals het *Smart City* idee in de VS, zegt Verheul. Hier eisen burgers hun eigen data op van het lokale bestuur, waardoor de verhouding tussen burger en overheid meer in balans komt. Na een lange en boeiende discussie, sloot dagvoorzitter Nelleke van der Vlist-Van Zanten de Noordelijke Onderwijsconferentie af.